

Mellan frihet och styrning

Gymnasielärares handlingsutrymme i svenskämnets grammatikundervisning

Maria Håkansson Amina Dzafic

Examensarbete 15 hp
Ämneslärarprogrammet
Institutionen för individ och samhälle
Höstterminen

Arbetets art: Examensarbete 15 hp, Ämneslärarprogrammet

Titel: Mellan frihet och styrning - Gymnasielärares handlingsutrymme i svenskämnets grammatikundervisning

Engelsk titel: Navigating Freedom and Control. The Scope of Action for Upper Secondary Teachers in Swedish Grammar Teaching

Sidantal: 36

Författare: Maria Håkansson och Amina Dzafic

Handledare: Filippa Lindahl

Examinator: Elin Almér

Datum: oktober 2023

Sammanfattning

Bakgrund: Det finns betydande forskning som behandlar lärares handlingsutrymme generellt, men föga som synliggör lärares perspektiv på sitt handlingsutrymme i svenskämnets grammatikundervisning.

Syfte: Syftet med den här studien är att få en djupare inblick i gymnasielärares perspektiv på sin grammatikundervisning, i relation till sitt enskilda handlingsutrymme inom svenskämnet.

Metod: I ett försök att fullgöra studiens syfte, intervjuas fyra svensklärare på tre olika skolor i Västsverige. Intervjuerna är av semistrukturerad form, och analyseras med hjälp av en hermeneutisk ansats. Studien ramas in av Michael Lipskys teori *street - level bureaucracy*, vilken i huvudsak berör närbyråkraters handlingsutrymme.

Resultat: Studien visar att samtliga lärare upplever sitt individuella handlingsutrymme som essentiellt inom svenskämnets grammatikundervisning. Informanterna är eniga i att handlingsutrymmet skapar rum för att styra det innehållsliga grammatiska stoffet efter intressen och behov, och i vilken mån grammatiken ska implementeras i svenskundervisningen. I linje med det uppger somliga informanter att de har en mer explicit grammatikundervisning, medan andra på ett organiserat plan inte arbetar med grammatik. Utfallet tycks dels bero på att lärarna har olika utgångspunkter vid utformandet av undervisningen, dels att lärarnas personliga preferenser och inställningar till grammatik präglar undervisningen.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1. Syfte & frågeställningar	2
1.2. Avgränsningar & fokus	2
2. Bakgrund	2
2.1. Teoretisk inramning	3
2.2. Begreppsdefinition	3
2.3. Styrdokument	5
2.4. Tidigare forskning	6
2.4.1 Grammatik - tidigare forskning	6
2.4.2 Handlingsutrymme – tidigare forskning	7
3. Metod och material	8
3.1. Vetenskapsteoretisk ansats	8
3.2. Urval och urvalsmetod	9
3.3. Material, tillvägagångssätt och bearbetning	10
3.4. Metoddiskussion	11
3.5. Etiska överväganden	12
3.6. Arbetsfördelning	13
4. Resultat och analys	13
4.1. Vad är grammatik?	13
4.2. Förhållningssätt och inställning till grammatik	15
4.3. Grammatik i undervisningspraktiken	18
4.4. Den paradoxala grammatikundervisningen	23
5. Slutord	29
5.1 Vidare forskning	30
6. Referenser	31
7. Bilagor	32
Bilaga 1, Informationsbrev till informanter	33
Bilaga 2, Uppföljningsbrev till informanter	34
Bilaga 3, Intervjuguide	35
Bilaga 4, Samtyckesblankett	36

1. Inledning

Vår uppsats tar avstamp i lärarens individuella handlingsutrymme i svenskämnet grammatikundervisning. Grammatikens roll i klassrummet har länge varit ett ämne för debatt, och frågor har väckts om dess nytta respektive onytta, i exempelvis skrivundervisningen (Strandberg, 2023, s.8; Strzelecka & Boström, 2014, s.10). Vi vill undersöka gymnasielärares olika perspektiv på grammatik, och hur de nyttjar sitt individuella handlingsutrymme, för att skapa en grammatikundervisning. Vår titel *Mellan frihet och styrning* illustrerar i det här fallet den problematik som Jan Morawski (2010, s.12) tar fasta på i dimensionen mellan de båda begreppen. Det finns en dynamik i förhållandet mellan frihet och styrning, där det ena inte tycks kunna existera utan det andra. Lärarens uppdrag innebär att navigera i spektrumet mellan vad externa aktörer anser vara adekvat grammatiskt innehåll (läroplanen) och den frihet som kommer med yrkesutövningen. I direktkontakt med elever, i egenskap av enskild yrkesutövare, förväntas läraren kunna bedöma vad som är gynnsamt grammatiskt stoff för elevernas utveckling. Lärarens roll som närbyråkrat (se begreppsdefinition) innebär således att ständigt göra avväganden i gränslandet mellan frihet och styrning inom ramen för det handlingsutrymme som följer med professionen. Styrdokument utgör i sig inte föremål för vår studie, men får en naturlig plats eftersom läroplanen är en central del av yrkesutövningen. Studien ramar in av Michael Lipskys (2010) teori om närbyråkraters handlingsutrymme, och vi använder en hermeneutisk ansats för att analysera empirin.

Vi har identifierat att det finns betydande forskning som berör handlingsutrymme i kombination med Lipskys teori *street – level bureaucracy* inom olika verksamheter (se t.ex. Parding, 2010), men att det saknas forskning som inbegriper svenskämnet grammatikundervisning. Vidare belyser Strzelecka & Boström (2014, s.10) en forskningslucka avseende lärares perspektiv på sin grammatikundervisning. Vi har tagit fasta på bådadera, vilket synliggör relevansen för denna uppsats. Väsentligt för vår studie är därför frågor som rör svensklärares förhållningssätt och inställningar till grammatik, grammatikundervisning i praktiken, samt handlingsutrymme inom grammatik.

1.1. Syfte & frågeställningar

Syftet med den här studien är att få en djupare inblick i gymnasielärares perspektiv på sin grammatikundervisning, i relation till sitt enskilda handlingsutrymme inom svenskämnet.

De frågeställningar som besvaras är följande:

- På vilket sätt avspeglas olika gymnasielärares förhållningssätt och inställningar till grammatik i hur de upplever sin grammatikundervisning inom svenskämnet?
- Vilka upplevelser av sitt individuella handlingsutrymme reflekteras i olika gymnasielärares syn på sin grammatikundervisning i svenskämnet?
- Hur navigerar olika svensklärare på gymnasiet mellan frihet och styrning i sin grammatikundervisning?

1.2. Avgränsningar & fokus

I linje med syfte och frågeställningar, är uppsatsens fokus att undersöka lärares perspektiv på sin grammatikundervisning i relation till det handlingsutrymme som de har till sitt förfogande. Vår studie tar fasta på hur gymnasielärare formar sin grammatikundervisning utifrån det centrala innehållet i kursplanerna för svenska 1, 2 och 3 i Lgy11, vilka utgörs av delar som är baserade på sådant som skulle kunna uppfattas som grammatiska avsnitt. Studien avgränsas till ett lärarperspektiv, och vi fäster inte avseende vid ett elevperspektiv eller andra närliggande synsätt. Metoden avser således inte klassrumsobservationer eller insamlingar av grammatikdidaktiskt stoff. Intervjuer och relevanta forskningsartiklar besvarar istället frågeställningarna och möter därmed uppsatsens syfte, med det tidsrum som finns tillgodo. Studien är följaktligen kvalitativ och kan ses som representativ för de fyra informanter som ingår i vår undersökning. Intentionen är att få en inblick i fyra svensklärares perspektiv, som verksamma gymnasielärare ute på fältet.

2. Bakgrund

I det här avsnittet redogörs för teoretisk referensram, relevanta begrepp och valda delar av styrdokument. Därefter följer en överblick över tidigare forskning, vilken tar fasta på grammatik, handlingsutrymme samt relationen mellan frihet och styrning.

Den tidigare forskning som presenteras är från Sverige, eftersom studien inriktar sig på den svenska gymnasieskolan.

2.1. Teoretisk inramning

Den teoretiska grunden för vårt arbete är Michael Lipskys teori *street – level bureaucracy*, vilken omfattar enskilda tjänstemäns handlingsutrymme (Lipsky 2010, s. 3). De enskilda tjänstemän som Lipsky redogör för benämns i vårt arbete som närbyråkrater, vilket är den svenska översättningen av begreppet (se begreppsförklaring). Teorin tog fart i samband med att Lipsky under år 1980 observerade de yrkesgrupper som hade direktkontakt med medborgare i offentliga byråkratiska organisationer, där läraryrket var ett av de yrken som ingick i hans efterforskningar. Enligt Lipskys teori är närbyråkratens uppgift, som enskild tjänsteman, att nyttja sitt individuella handlingsutrymme och omsätta politiska beslut i praktiken (Hysing & Olsson, 2012, s. 69). Lipsky (2010, s. 58-59) menar, i sin tur, att närbyråkratens handlingsutrymme formas av personliga värderingar och intressen, vilka inverkar på närbyråkratens yrkesutövning. Handlingsutrymmet präglas, däremot, av ett antal uppifrån fastställda regler och krav, vilka inte alltid är förenliga med klienternas (elevernas) behov (Lipsky, 2010, s. 221–225). Närbyråkraten tvingas i sådana situationer att väga mellan frihet och styrning, inom ramen för sitt enskilda handlingsutrymme.

2.2. Begreppsdefinition

Nedan presenteras de begrepp som används löpande i uppsatsen. Begreppsförklaringarna överlappar delvis varandra.

Närbyråkrat: En närbyråkrat är en tjänsteman, som i sin yrkesutövning har direktkontakt med medborgare (Hysing & Olsson, 2012, s.70). Ett utmärkande drag för närbyråkrater är att de ges ett visst mått av handlingsutrymme (se begreppsförklaring) för att, i närkontakt med medborgare, kunna utföra de arbetsuppgifter som yrket kräver. Hur stort mått av handlingsutrymme som ges beror givetvis på yrke, men också de ovan lagda regelverk som finns inom fältet. Det kan vidare förklaras som att “(...) närbyråkraten är överhopad av regler och procedurer men ändå inte bunden av dem” (Hysing & Olsson, 2012, s.72).

Frihet & styrning: Föreliggande studie fördjupar sig i relationen mellan de båda begreppen, frihet och styrning, i förhållande till lärarprofessionens handlingsutrymme. Studien åsyftar

således inte de politiska eller sociala definitionerna av begreppen, utan beaktar frihet och styrning uteslutande i ett professionssammanhang. Frihet betyder, inom ramen för den här studien, lärares möjligheter att bedriva en unik och egen undervisning, som inte granskas eller kontrolleras. Styrning betecknas vanligen som inre respektive yttre styrning. Inre styrning innebär skolans egna bestämmelser och normer, emedan yttre styrning står för de nationella regelverken i form av exempelvis styrdokument (Skolverket, 2008, s.46). Vår uppsats tar uteslutande fasta på den senare. Det är i utrymmet mellan frihet och styrning som handlingsutrymmet skapas (Skolverket, 2008, s.46). Värt att nämna är att vi, likt Morawski (2010), använder begreppen frihet och styrning som varandras motsatser. Det gör vi för att illustrera företeelser och dilemman, även om det i praktiken kan te sig annorlunda (Morawski, 2010, s.11).

Handlingsutrymme: Som ovan nämnts skapas handlingsutrymmet i dimensionen mellan frihet och styrning. Hysing & Olsson (2012, s.72) beskriver att välfärdsstatens uppgifter är av så pass komplicerad karaktär att det förefaller i det närmaste omöjligt att detaljstyra berörda verksamheter. Det är framför allt de yrkesutövare som har direktkontakt med människor inom offentlig sektor, som omfattas av handlingsutrymme. De arbetsuppgifter som närbyråkraten är ålagd fordrar mänskliga aspekter och således även en observationsförmåga och mänskligt omdöme, som inte går att reglera i ett politiskt regelverk. Skolan är ett sådant verksamhetsområde, där handlingsutrymmet är essentiellt för att kunna göra de avväganden och bedömningar som krävs i mötet med elever och vårdnadshavare. Handlingsutrymme är förvisso ett mångtydigt begrepp, som för att tydliggöra, går att dela upp i två delar, subjektivt respektive objektivt handlingsutrymme. Karolina Parding (2010, s.97) beskriver det förstnämnda som lärarens självupplevda handlingsutrymme, och det sista som det faktiska handlingsutrymmet som ryms inom professionen. Vi fokuserar enbart på det subjektiva handlingsutrymmet.

Grammatik: Slutligen, vill vi lyfta fram den definition av grammatik som vi utgår från i vår studie, samt redogöra för två, tillsynes allmänna, sätt att arbeta med grammatik; traditionell respektive kontextuell grammatikundervisning.

Utifrån hur vi har tolkat informanternas utsagor, associerar vi traditionell grammatikundervisning med att den inbegrips av isolerade grammatiska övningar, följt av summativa bedömningssituationer. Den traditionella grammatikundervisningen är allt som

oftast isolerad för sig, och ingår inte i någon vidare kontext. I en integrerad grammatikundervisning, däremot, vävs grammatiken ihop med andra arbetsområden. Våra informanter ger uttryck för att grammatiken sätts i ett större sammanhang, där den bearbetas i relation till exempelvis skrivundervisningen.

Katarina Lundin (2014), språkvetare på Malmö högskola, definierar ordet grammatik enligt följande: "Grammatik är ett mönster och en struktur som vi använder dagligen när vi talar, skriver, läser eller lyssnar." (s.11). Vår studie utgår ifrån Lundins (2014) förklaring av begreppet. Grammatik kan då vara exempelvis ord, fraser och språkriktighet.

2.3. Styrdokument

Ämnet svenska i gymnasieskolan omfattas av tre huvudkurser, svenska 1–3 och det är inom dessa kurser som studiens informanter undervisar. Vi har tagit fasta på de moment som skulle kunna tolkas som grammatiska avsnitt, i ämnesplanernas centrala innehåll i Lgy11 (Lgy, 2011, s.2-9), vilka presenteras nedan:

Svenska 1: "Grundläggande språkliga begrepp som behövs för att på ett metodiskt och strukturerat sätt tala om och analysera språk och språklig variation samt diskutera språkriktighetsfrågor." (Lgy, 2011, s. 3)

"Bearbetning, sammanfattning och kritisk granskning av text" (Lgy, 2011, s. 3).

"Skriftlig framställning av texter för kommunikation, lärande och reflektion. Språkriktighet, dvs. vilka språkliga egenskaper och textegenskaper i övrigt som en text bör ha för att fungera väl i sitt sammanhang" (Lgy, 2011, s 3).

Svenska 2: "Uppbyggnad, språk och stil i olika typer av texter (...)" (Lgy, 2011, s 6).

"Svenska språkets uppbyggnad, dvs. hur ord, fraser och satser är uppbyggda samt hur de samspelar i grammatiken" (Lgy, 2011, s 6)

Svenska 3: "Viktiga generella drag som rör disposition, språk och stil i texter av vetenskaplig karaktär" (Lgy, 2011, s 8).

“Skriftlig framställning som anknyter till den vetenskapliga texttypen och som behandlar någon aspekt av svenskämnet” (Lgy, 2011, s 9).

2.4. Tidigare forskning

Nedan presenteras tidigare forskning om grammatik, handlingsutrymme, samt frihet-styrning. Forskningsöversikten delas upp i två huvudrubriker, grammatik respektive handlingsutrymme, varvid relationen frihet - styrning redogörs i den senare.

2.4.1 Grammatik - tidigare forskning

Elzbieta Strzelecka och Lena Boström (2014) presenterar sin studie *Lärares strategier i grammatikundervisning*, som en del av en utbildningsvetenskaplig serie. Forskarna avser i denna del av serien fylla den forskningslucka de redogör för, avseende lärares upplevelser av sin grammatikundervisning (s.10). Studien baseras på enkätsvar från 140 lärare, vilka utgörs av mellanstadielärares och gymnasielärares perspektiv. Vi kommer, i den mån det är möjligt, att i första hand utgå från gymnasielärares svar i vår studie, men vi anser även helhetsbilden vara av värde. Resultatet visar att gymnasielärare, i högre grad än mellanstadielärare, har elevgruppen i beaktande i deras sätt att undervisa i grammatik. Strzelecka & Boström (2014) presenterar därjämte en tabell som visar att lärare, generellt sett, utgår från klassen (1), styrdokument (2) och eget intresse för grammatik (3) när de organiserar sin undervisning. Lärares ointresse rankas sist, vilket förklaras bero på att främst intresserade lärare har deltagit i studien. Utfallet visar också att gymnasielärare till stor del formar sin grammatikundervisning utifrån vad de själva tycker känns bra. I linje med det bedrivs grammatikundervisningen på ett traditionellt eller integrerat vis, beroende på den enskilda lärarens preferenser. Den traditionella grammatikundervisningen dominerar med 57%, medan den kontextuella grammatikundervisningen utgör 11% av svaren från informanterna (s.19).

Agnes Strandberg (2023) presenterar en högaktuell forskningsstudie om kontextualiserad grammatikundervisning i gymnasieskolan. Syftet med studien är att “(...) bidra med kunskap om grammatikundervisning i svenskämnet genom en design där forskare och lärare tillsammans skapar, iscensätter och utvärderar kontextualiserad grammatikundervisning (...)” (s.4–5). Som framgår av syftet, genomförs studien av både verksamma lärare och forskare. Avsikten är att lärares ämnesdidaktiska kunskaper och erfarenheter ska bidra till att ge forskningen en verklig bild av “(...) ämnet som undervisningsämne” (Strandberg, 2023, s.6).

Studien relaterar i hög grad till vår uppsats, vilken tar fasta på lärares perspektiv på grammatik i förhållande till sitt individuella handlingsutrymme. Studien baseras på forskning, klassrumsobservationer och videoinspelningar av aktiviteter. Vidare hänvisar Strandberg (2023, s.2) till studier som tar fasta på att traditionell grammatikundervisning inte har någon nämnvärd effekt på skrivande eller metakunskaper, varför en kontextuell grammatikundervisning undersöks (Andrews et al., 2004; Elley et al., 1979, Wyse, 2001). Strandberg (2023, s.24–25) belyser följaktligen att det är individuellt vilka avsnitt för respektive svenskurs, som varje enskild lärare uppfattar som grammatiskt stoff, och som i sin tur ska behandlas i undervisningspraktiken. Till exempel pekar Strandberg (2023) på att det egentligen inte går att urskilja något konkret grammatiskt innehåll, i kursen svenska 3, men att enskilda lärare mycket väl kan implementera grammatik i kursen ändå. I studien, framkommer också att en kontextuell grammatikundervisning, med diskussioner och aktiviteter i grupp, främjar den metalingvistiska förståelsen (Strandberg, 2023, s.106). Dels innebär en sådan undervisningspraktik ett skiftande från ett instrumentellt, till ett kommunikativt perspektiv, dels att elever med olika kunskaper och förutsättningar kan dra nytta av varandra (s.106). Strandberg (2023, s.3) belyser även att svensklärare är i behov av hjälp och stöttning för att organisera en integrerad grammatikundervisning, eftersom hon har identifierat en svårighet hos lärare att bedriva en sådan typ av undervisning.

2.4.2 Handlingsutrymme – tidigare forskning

Parding (2010), som tidigare har nämnts i inledningsavsnittet och begreppsförklaringarna, behandlar frågan om lärares handlingsutrymme i relation till skolans styrning. Studien undersöker dels gymnasielärares uppfattningar om sitt individuella handlingsutrymme, dels hur skolans styrning påverkar handlingsutrymmet som sådant (s. 95). För vår studie är det framför allt lärares uppfattningar om sitt individuella handlingsutrymme som är relevant, och därför kommer den delen hamna i fokus för redogörelsen. Studien tillhör kategorin fallstudier, och använder intervjuer för att få fram lärares åsikter, tankar och upplevelser (s. 100). Intervjuerna har gjorts med 15 verksamma gymnasielärare, som till stor del är lärare med längre yrkeserfarenhet. Parding (2010) lyfter att läraryrket är komplext, och att lärare, i samspel med elever, behöver utrymme för att göra individuella avvägningar och ta beslut (s. 96). Komplexiteten visar sig bland annat i de regler och krav som yrkesutövningen innebär, vilka i sin tur kan uppfattas som motstridiga. Risker, menar Parding (2010), är att lärare sätter upp egna mål och förhållningssätt som inte går i linje med organisationens målbild (s. 96). Handlingsutrymmet är därmed en komplex fråga, men som, av de svarande informanterna,

upplevs vara en väsentlig och självklar del av yrket. En av de svarande lärarna i studien belyser följande:

Handlingsfrihet ska jag ha, den som är min arbetsgivare ska ha det förtroendet för mig att den vet att jag sköter mitt jobb professionellt. Jag ska inte på något sätt behöva skriva upp någonting eller behöva redogöra. (Parding, 2010, s. 101).

Vi anser Pardings redovisning av lärares syn på sitt handlingsutrymme som värdefullt även i vår studie, där våra informanternas utsagor är intressanta att jämföra med den bild som Parding ger.

Morawskis (2010) avhandling *Mellan frihet och kontroll* nämndes redan i inledningen i samband med begreppsförklaringen av vår titel. Studien tar avstamp i läroplansteori och behandlar frihet och kontroll i relation till det. Som nämnts i inledningen har styrdokument en ingång i vår studie, där de främst innefattar styrningsmomentet, även om det inte utgör föremål för studien som sådan. Därför fyller Morawskis (2010) studie en viktig roll även för vår uppsats. Hur som helst, är studiens syfte att, utifrån ett historiskt perspektiv, se hur läroplaner konstruerar frihet och kontroll för läraren (s. 12). Studien är genomförd med en diskurs – och textanalys, där läroplanerna utgör arbetets nodalpunkt (s. 13). Diskursanalysen visar, bland annat, att relationen frihet – kontroll alltid är närvarande i klassrumskontexten. Morawski (2010) redogör för “den didaktiska triangeln”, som ett sätt att gestalta undervisningens komplexitet (s. 80). Triangeln består av komponenterna *innehåll - lärare - elev*, som tillsammans bildar en modell för att förstå undervisning. Morawski (2010) menar att “(...) undervisning kan uppfattas som en relation och att lärarens handlingar i undervisningssituationen bestäms av hur läraren framställer innehållet, hur läraren kommunicerar med eleven och slutligen hur läraren metodiskt organiserar innehållet i relation till elevens erfarenheter” (s.80). Frihet och kontroll gestaltas i sammanhanget, där läraren behöver navigera mellan friheten att välja stoff och läroplanens fordran. I resultatavsnittet återfinns en illustration av den didaktiska triangeln, där modellen sätts i en djupare kontext.

3. Metod och material

3.1. Vetenskapsteoretisk ansats

Vår studie grundar sig i olika gymnasielärares förhållningssätt till sitt handlingsutrymme inom svenskämnets grammatikundervisning, i förhållande till Skolverkets centrala innehåll i Lgy11. Styrdokumentet är i sig brukstexter som ska tydas. Hellspång (2001, s.13) beskriver en

brukstext som en text med teoretiska och praktiska syften, där det praktiska värdet omfattas av att söka mening hos orden i form av tolkning. Vår ansats utgörs av hermeneutiken, vilken tar avstamp i frågan om vad det skrivna betyder i den kontext som det utgör föremål för.

Hermeneutiken avser alltså att frambringa perspektiv på olika förhållningssätt till verkligheten och hur den kan förstås. Hermeneutiken är en relevant ansats för vår studie, eftersom den behandlar den verklighet som den enskilda individen upplever.

Våra informanter förhåller sig till styrdokumentens skrivelser, vilka är texter som är ett resultat av andra människors yttranden. Intervjuszvaren, som utgör föremål för vår studie, är i sin tur en produkt av våra egna tolkningar av informanternas tolkningar av andra människors tolkningar. Språket är således essentiellt i hermeneutiken, där ord och begrepp kan tolkas på olika sätt beroende på vem som tar del av en text. Hermeneutiken genererar en kvalitativ innehållsanalys (Bryman, 2002), så att man kan analysera informanternas tolkningar och utsagor, vilket är den metod som vi har valt för vår studie.

3.2. Urval och urvalsmetod

Bryman (2002) redogör för urvalstypen målstyrt urval. Ett målstyrt urval syftar bland annat till att studera specifika yrkeskategorier. Vår studie behandlar utfall från informanter inom gymnasielärarityrket, varför ett målstyrt urval är applicerbart på vår studie. Djupintervjuer i semistrukturerad form har genomförts, med en intention om få ett så inträngande resultat som möjligt, inom ramen för våra avgränsningar.

Valet av informanter omfattar en bredd av antal yrkesverksamma år inom läraryrket, ålder, verksamhetsområde inom studie- och yrkesförberedande program, arbetsplatser och geografisk placering. Fyra lärare valdes ut med intentionen om att intervjupersonernas olikartade profiler ska vara förmånligt inom ramen för en kvalitativ intervjustudie. Lärarna presenteras nedan:

Lärare 1 har en ämneslärarexamen i svenska och historia, motsvarande 4,5 år på universitetsnivå. Informanten har varit verksam i 24 år som lärare och har arbetat på både studie – och yrkesförberedande program.

Lärare 2 har en utbildningsbakgrund inom svenska, litteraturvetenskap och historia, motsvarande 4,5 år på universitetsnivå. Informanten har även en filosofie master i

pedagogik. Informanten är verksam på både yrkes- och studieförberedande program på gymnasienivå och har arbetat som gymnasielärare i 25 år.

Lärare 3 är legitimerad ämneslärare i svenska och idrott, motsvarande 5 år på universitetsnivå från ämneslärarprogrammet. Informanten är verksam på både yrkes- och studieförberedande program på gymnasienivå och har arbetat som lärare i 13 år.

Lärare 4 är legitimerad ämneslärare i svenska och engelska, motsvarande 5 år på högskolenivå från ämneslärarprogrammet. Informanten är verksam på både studie- och yrkesförberedande program på gymnasienivå och har arbetat som gymnasielärare i nio år.

3.3. Material, tillvägagångssätt och bearbetning

Vårt material utgörs av underlag från transkribering av våra intervjuer. Intervjuerna spelades in med hjälp av ett ljudupptagningsprogram på datorn och transkriberades därefter i löpande text. I den första grova transkriberingen uteslöts irrelevanta ord, så som “mmm”, “aha” osv, då det adekvata för vår studie är sakinnehållet. Vi fokuserade istället på att ta ut relevanta citat baserat på innehållet. I senare skede av analysarbetet har vi även återigen lyssnat på intervjun, för att försäkra oss om att den grova transkriberingen speglar det slutgiltiga innehållet och att vi inte har uteslutit relevant information.

Vår metod är en kvalitativ semistrukturerad intervjuform. Den som intervjuar utgår från en intervjuguide med frågor som ramar in ett specifikt undersökningsområde och där informanten har möjlighet att forma svaren så som hen önskar (se bilaga 3). Informantens svar behöver inte följa samma ordningsstruktur som i intervjuguiden och det finns även utrymme för frågor som inte ingår i intervjuguiden. I den semistrukturerade intervjun är frågorna mer allmänt formulerade och det finns svängrum för intervjuaren att ställa uppföljningsfrågor på det som uppfattas vara väsentliga svar (Bryman, 2002, s. 127, 301-307).

Vårt val av intervjumetod grundar sig på vikten av att vara flexibla, då våra intervjuer är baserade på den verklighet som våra informanter återger. Utfallet av intervjuerna baseras på den enskilda informantens svar, där informanternas egna inställningar, intressen och förhållningssätt präglar intervjuns riktning och diskurs.

I enlighet med informationskravet (se *Etiska överväganden*) utformade vi ett informationsbrev (se bilaga 1), som vi sände per mail till våra informanter.

Informationsbrevet efterföljdes av ett uppföljningsbrev, innehållande tre övergripande

frågeställningar (se bilaga 2). Syftet med uppföljningsbrevet var att informanterna, innan intervjuerna ägde rum, på förhand skulle ha en föraning om intervjuernas inriktning och syfte.

Våra intervjuer genomfördes med tre av våra informanter på deras respektive arbetsplatser, medan en intervju utfördes digitalt via Google Meet. Tidsåtgången för respektive intervju var omkring 60 minuter.

Våra informanter fick information om att deras namn kommer att kodas och att varken skola eller kommun de arbetar i kommer att skrivas ut i arbetet. Vi var även tydliga med att framhålla att det inspelade materialet enbart kommer att utgöra föremål för vår studie och att det inte kommer att användas för andra syften.

Redan i uppstartscketet av vårt examensarbete kontaktade vi de fyra informanter som vi hade kommit överens om skulle ingå i vår studie. Informanterna valdes ut med omsorg och vi ville därav vara ute i god tid, för att försäkra oss om att de skulle ha utrymme att medverka i en intervju. Vår målsättning om att intervjua fyra olika gymnasielärare på tre olika skolor och kommuner, med varierande åldrar och arbetserfarenheter, infriades. Samtliga tänkta informanter tackade ja till att medverka i en intervju.

3.4. Metoddiskussion

En nackdel med den kvalitativa intervjun som metod kan vara det tolkningsutrymme som en intervjusituation medför. Mot bakgrund av vår vetenskapsteoretiska ansats, avser vi att tolka den information som vi får ta del av. Vi har således tolkat utsagorna från olika informanter, där vi har i beaktande att aspekter så som röstlägen, ansiktsuttryck och kroppsspråk kan inverka på vår tydning av informanternas yttranden. Vi har även haft i åtanke att tolkning av information, i enlighet med den hermeneutiska ansatsen, är någonting som är subjektivt. En aspekt att ta hänsyn till är faktumet att vi är två olika individer som genomför studien och samverkar kring ett analysresultat. Analysresultatet är i sin tur en produkt av våra skilda uppfattningar av andra människors yttranden, vilket kan vara värt att ha i åtanke.

Den främsta fördelen med metoden är den flexibilitet som följer med semistrukturerade intervjuer, där det finns en öppenhet att forma intervjuerna utifrån informanternas svar och den riktning som intervjun tar. Informantens utsagor behöver inte följa samma ordningsstruktur som i intervjuguiden och det finns även utrymme för att ställa fler frågor än

de som ingår i intervjuguiden. Den kvalitativa intervjumetoden föranleder ett breddat och holistiskt perspektiv, där flera individer resonerar kring samma företeelser. Valet av semistrukturerad intervjumetod bottnar således i att det är en dynamisk, öppen och diskursiv intervjuform.

3.5. Etiska överväganden

Forskningsstudier har som skyldighet att uppmärksamma etiska principer för att säkerställa god forskningssed (Vetenskapsrådet, 2017, s.13-14). I föreliggande studie har aspekter som rör anonymitet, integritet och frivillighet tagits i beaktande, i syfte om att visa hänsyn till informanterna. Vår studie följer riktlinjerna för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning, vilka tar fasta på fyra centrala krav: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2002, s.6). Nedan presenteras principerna tillsammans med vårt tillvägagångssätt, i enighet med kraven. Principerna kan delvis överlappa varandra.

Informationskravet är den första av fyra principer, som avser att ge deltagarna information om studiens syfte och tillvägagångssätt. Här ska även delges information om att all medverkan är frivillig och att allt insamlat material uteslutande kommer att användas för forskningsändamål (Vetenskapsrådet, 2002, s.7-8). I vår studie har detta inledningsvis uppmärksamats genom ett mail till deltagarna (se bilaga 1), där vi har presenterat uppsatsens syfte och uppgifter för eventuellt deltagande. Samma information delgavs även muntligt innan intervjuens start.

Nästa princip att presentera är *samtyckeskravet*. Som namnet antyder ska forskarna be om, samt inhämta deltagarnas samtycke. De medverkande ska samtidigt bli upplysta om sin rättighet att när som helst kunna avbryta sitt deltagande utan vidare förklaringar (Vetenskapsrådet, 2002, s.9-11). Vi har bett om medgivande dels muntligt innan intervjun, dels skriftligt där vi har erhållit en signatur från samtliga deltagare (se bilaga 4). Innan slutgiltig publicering av uppsatsen har samtliga deltagare fått genomläsa arbetet, för att säkerställa att informationen har använts i samtycke.

Konfidentialitetskravet värnar om deltagarnas identitet. Samtliga deltagare avidentifieras och personuppgifter får inte spridas vidare (Vetenskapsrådet, 2002, s.12-13). Detta har beaktats genom kodnamn för samtliga deltagare: Lärare 1, Lärare 2 och så vidare. Skolans namn och

ort har inte skrivits eller lämnats ut, och inga obehöriga har haft tillgång till känslig information.

Avslutningsvis följer vi *nyttjandekravet*, som innebär att inhämtad empiri inte får användas till annat än den avsedda forskningen (Vetenskapsrådet, 2002, s.14). Vår studie behandlar all information i enighet med detta och empirin kommer inte att användas eller spridas vidare.

3.6. Arbetsfördelning

Arbetsfördelningen har i huvudsak anpassats efter de styrkor och förmågor som vi besitter, där intentionen har varit att komplettera varandra och dra nytta av varandras olikheter. Den inledande empiriska processen fördelades jämnt mellan oss, där vi båda ansvarade för litteratursökning och mailkontakter med informanter och handledare. Vi var båda sedan närvarande vid samtliga intervjuer och deltog i frågeformuleringar. Amina har ansvarat för ljudupptagning under intervjuerna och samtlig transkribering efteråt, medan Maria har fört anteckningar och ansvarat för dessa. Vid intervjuernas sammanställning var fördelningen två informanter var, där Maria till övervägande del har hoparbetat det till en textmassa. I övrigt har skrivprocessen delats upp i linje med den inledande motiveringen, men samtliga delar har diskuterats tillsammans och bearbetats av båda. Därför anser vi att stora delar av arbetet har skrivits ihop. Tanken med det har främst varit att nå ett någorlunda kongruent språkbruk och skapa en enhetlig text. Uppsatsen har korrekturlästs av oss båda. Arbetet med examensarbetet har i huvudsak bedrivits gemensamt med en ambition om att nå en så enhetlig textmassa som möjligt. Intentionen har även varit att ha en kontinuerlig dialog, där vi utifrån arbetsprocessens gång har diskuterat eventuella oklarheter och frågetecken.

4.Resultat och analys

I detta avsnitt presenterar vi resultatet av våra intervjuer. Vår empiri analyseras med hjälp tidigare forskning, samt vår teoretiska utgångspunkt.

4.1. Vad är grammatik?

Vi anser det av värde att inledningsvis utröna vad våra informanter associerar med ordet grammatik, för att kunna ställa deras perspektiv på begreppet i relation till det innehåll som kommer att presenteras vidare i resultat – och analysdelen.

Lärare 1 är av åsikten att nyttan med grammatik avser det skrivna ordet, vilket tycks vara en bild som bekräftas av Lärare 3 och 4. Vidare beskriver Lärare 1 att syftet med att eleven ska förvärva grammatiska kunskaper är att göra sig förstådd i en vidare samhällskontext, utanför den språkliga praktiken som skolvärlden utgör föremål för. Lärare 2 har å andra sidan en mer vidlyftig syn på grammatik, där hen anser att grammatik kan omfattas av åtskilliga delar. Informanten redogör för att grammatik likställs med allting som har med språket att göra. Nedan presenteras respektive lärares syn på grammatik, enligt följande ordning: Lärare 1, 3, 4 och 2.

För mig är grammatik hur man skriver. Egentligen hur man talar också men det försvinner lite i det hela. (...) O att man då skriver meningar, satser, stycken, ord ... allt det ska vara så korrekt som möjligt och man ska kunna variera sig själv... Målet ska ju ändå vara att man ska kunna kommunicera i vårt demokratiska samhälle. Skriva en text som någon annan kan förstå (Lärare 1).

(...) mer hur du bygger upp ditt språk o hur du uttrycker dig i skrift, för att det ska bli förståeligt o inte bli missförstådd (Lärare 3).

Grammatik är språkriktighet, det handlar om att skriva korrekt, så det blir begripligt (Lärare 4).

Det handlar om både ordning och reda i språket och att kunna använda det som ett metaspråk... att kunna prata språket på ett ämnesspråk för att göra sig förstådd. (...) grammatik är mycket, det är allt det som har med språket att göra tänker jag (...) Grammatik – språklära kanske snarare, mer allmänt, många delar (Lärare 2).

Utifrån hur de olika informanterna definierar ordet grammatik kan vi dra slutsatsen att den gemensamma beröringspunkten är att grammatik är ett begrepp som associeras med förståelse. Grammatik är ett verktyg som sätter upp ramar och riktlinjer för att kommunicera och göra sig förstådd. Lärare 1, 3 och 4 förknippar grammatik främst med att göra sig förstådd för en mottagare i skrift. Lärare 2 breddar sitt resonemang ytterligare och ger uttryck för att grammatiken även ska generera en självmedvetenhet i form av ett metaperspektiv, där den egna individen tillägnar sig ett ämnesspråk inom grammatik. Intentionen med förvärvandet av grammatiska kunskaper förefaller ändå någorlunda kongruent för samtliga informanter, där grammatik således utgör ett redskap för förståelse.

4.2. Förhållningssätt och inställning till grammatik

Närbyråkratens handlingsutrymme formas utifrån hur den enskilde yrkesutövaren väljer att nyttja det, där de egna värderingarna och intresseområdena inverkar (Lipsky 2010, s. 58-59). Lärare 3 bekräftar Lipskys tes genom att uttrycka att hen inte arbetar så mycket med grammatik. I nedanstående citat skildrar Lärare 3 att hen prioriterar annat, men att hen ändå har en grammatikundervisning, trots att informanten helt enkelt inte finner grammatik så intressant.

(...) man väljer ju lite det man tycker är intressant, det eleverna tycker är intressant. Hade jag brunnit för grammatiken och tyckt det varit supersuperintressant så hade jag nog jobbat mer med det. Men nu finns det många andra områden som jag tycker är roligare (...) Egentligen handlar det mer om tidsmässigt, ja men att hur mycket jag hinner med. Jag prioriterar inte det så jättehögt (Lärare 3).

Lärare 3 menar således att det som primärt är rådande för hens grammatikundervisning är tidsmässiga aspekter. Informanten betonar även att det är av vikt att känna ett engagemang för det som hen undervisar om, eftersom det indirekt inverkar på hur undervisningen faller ut för eleverna, genom att vidare beskriva:

(...) jag har väldigt svårt att hitta metoder för att eleverna ska tycka det är intressant (...) Om man inte tar upp det här med meningsbyggnad och deras texter när dom har skrivit saker, då blir det mer relevant för dom. Men jag har svårt för det eftersom jag inte brinner för det (Lärare 3).

Lärare 1 har en relativt neutral inställning till grammatik, men i enlighet med Lärare 3 så är informanten av uppfattningen att det är av vikt att fånga upp elevernas individuella behov och preferenser. Informanten har ett holistiskt förhållningssätt till grammatikundervisning, där grammatiken ses som en individuell utvecklingsprocess, som inte kan anses generell för alla. I citatet nedan redogör Lärare 1 för hur hens förhållningssätt och inställning till grammatik inverkar på undervisningspraktiken:

Mina genomgångar har alltid varit väldigt individuella, jag tycker inte det är någon större mening med att stå och prata om grammatik inför 20-25 personer när det är två som kanske bryr sig (...) Jag skulle väl säga att jag försöker att tänka på en helhet för eleven. Varje elev. Titta på hur skriver den här eleven, på vilket sätt kan jag hjälpa till

att göra texten och framtida texter bättre, skapa en större förståelse för hur man kommer framåt med sitt språk (...) (Lärare 1).

Lärare 4 beskriver sitt intresse för grammatik som minimalt, men hävdar samtidigt att grammatik utgör ett väsentligt inslag i svenskundervisningen. Undervisningen präglas, enligt informanten själv, av en strävan om att eleverna ska få kunskaper om grundläggande grammatik och hen uttrycker det så här:

Jag skulle säga att mitt intresse för grammatik är... Ehm minimalt... men däremot så vill jag ju också att det ska vara bra. Att det finns ett egenintresse i det (...) Det handlar liksom mer... att man behöver förstå grunden i grammatik för att ens text ska kunna nå... (...) Jag tycker det hade varit jättekonstigt att ha en svenskurs där det inte står något om grammatik. Jag tycker det är bra att kunna tolka lite o göra på sitt sätt men jag tycker det ska stå med för det är ändå en viktig del. Annars är det lätt att det försvinner helt, hade det inte stått så hade jag aldrig nog ens haft det (Lärare 4).

Enligt den forskning som presenteras under rubriken *Tidigare forskning*, redogör Strzelecka & Boström (2014, s.17) för att det som i högst grad styr grammatikundervisningen är elevernas behov. Gymnasielärarna i enkätstudien listade att deras egna intressen för grammatik inte hade så stor inverkan på undervisningen. Andemeningen, som vi ser det, är istället att det är en förutsättning att eleven förstår funktionen av det grammatiska stoff som den ska lära sig. Om eleven inte kopplar nyttan med de förvärvade kunskaperna, så är det svårt att bedriva en grammatikundervisning som blir fruktbar.

I enlighet med de forskningsresultat som Strzelecka & Boström (2014, s.17) presenterar, så har Lärare 4 inställningen att grammatik inte ska ingå som ett moment i undervisningen för sakens skull. Informanten menar istället att det innehåll som implementeras i undervisningen ska vara funktionellt och meningsfullt för eleven. Lärare 4 påtalar att grammatiskt stoff följaktligen inte oreflekterat ska tillämpas i undervisningen, för att det exempelvis står explicit i Lgy11 att grammatik ska ingå i Svenska 2. Informantens personliga värderingar präglar således vad som ryms inom frirummets sfär i undervisningen. Lärare 4 betraktar grammatik utifrån ett cykliskt perspektiv, där grammatik ses som en utvecklingsprocess och ett återkommande moment i undervisningen. Informanten poängterar i citatet nedan att grammatik i sin tur genomsyrar alla tre svenskkurser på gymnasiet:

Jag har samma elever i alla tre år. Oftast. Så jag ser ingen poäng i att bara baka in någonting mer i tvåan liksom, utan då följer jag hellre en kurva för... vad vill jag ha för färdigheter? Touch base under tre år. (Lärare 4).

Lärare 2 nämner inte huruvida hans eget intresse för grammatik präglar undervisningen eller ej, men poängterar att grammatik har given plats i svenskundervisningen. Vår uppfattning är ändå att informantens personliga värderingar inverkar på hans inställning till grammatik och grammatikundervisning, där styrningen utgör en central del. Lärare 2 ger uttryck för en distinkt inställning till grammatik, att det utgör en obestridlig del av svenskundervisningen. Informanten redogör för sin ståndpunkt enligt nedanstående:

Det går inte att inte undervisa om grammatik (...) det står att man ska jobba med grammatik. Det är betygskriterier som är kopplade till grammatik, att eleven kan... med viss precision... då kan man ju inte bortse ifrån det (Lärare 2).

Vidare menar Lärare 2 att lärarens egen inställning till grammatik inverkar på den undervisning som bedrivs:

Ja det antar jag att det gör. Om man tycker själv det är svårt kanske så kanske man lägger ner ett minimum på det. Jag lägger inte ner så mycket tid på det men jag gör det ju ändå parallellt med något annat (Lärare 2).

Utifrån informanternas utsagor kan vi urskilja att deras egna inställningar till grammatik går i linje med Lipskys teori om att närbyråkratens handlingsutrymme formas utifrån deras personliga värderingar och intressen. Lärare 3 uttrycker att hen, inom ramen för sitt handlingsutrymme, navigerar mellan sin inställning till grammatik och elevernas preferenser i utformandet av en grammatikundervisning. Lärare 1 framhåller en mer neutral inställning till grammatik, men de paralleller som går att dra mellan grammatikundervisningen för Lärare 3 och Lärare 1 är att elevernas behov är mest styrande. Distinktionen de båda informanterna emellan ligger dock främst i att Lärare 1 tydligt beskriver en individanpassad undervisning, där de enskilda behoven är rådande, medan Lärare 3 tycks utgå ifrån elevgruppen i stort. De egna värderingarna framkommer i utsagorna både från Lärare 1 och 2 i form av att Lärare 1 i första hand inte låter den yttre styrningen dominera, medan Lärare 2 ger uttryck för en klar hållning, att den yttre styrningen är central i utformandet av en grammatikundervisning. Lärare 1 och Lärare 2 framstår således som lite av motpoler till varandra, men de

gemensamma beröringspunkterna informanterna emellan är ändå att de personliga värderingarna genomsyrar undervisningen. Lärare 1 beskriver att hen formar sin grammatikundervisning på ett individcentrerat vis och ger uttryck för ett synsätt som utgår från att varje elev är unik. Enligt informanten finns det inte någon enhetlig mall för hur en grammatikundervisning kan eller bör designas. Lärare 3 framhåller, liksom Lärare 1, en inställning till grammatik, där eleven står i fokus. I motsats till övriga informanter ger Lärare 3 dock uttryck för att den egna inställningen till grammatik är centralt. Lärare 4 hävdar i sin tur att hans eget intresse och inställning till grammatik inte är rådande för den undervisning som hen bedriver. Vi kan dock likväl konstatera, att eftersom Lärare 4 arbetar med grammatik som en process, där grammatik genomsyrar samtliga årskurser, så är informantens egna värderingar indirekt rådande inom informantens undervisningspraktik. Trots att informanten framställer sitt intresse för grammatik som obetydligt, så kan vi utskilja att Lärare 4 ser grammatik som ett väsentligt område, som präglar alla tre svenskkurser.

4.3. Grammatik i undervisningspraktiken

Vi har undersökt informanternas syn på vad som formar deras enskilda handlingsutrymmen inom grammatikundervisningen. Vi finner det relevant, för att uppfylla syftet med vår studie, att se hur lärarna menar att undervisningen kan gestaltas i praktiken, beroende på hur den enskilda informanten upplever och nyttjar sitt handlingsutrymme.

Lärare 1 ger uttryck för att hen inte bedriver någon explicit grammatikundervisning och arbetar utifrån synsättet att grammatikinläring är en process som ingår i en bredare kontext. Informanten arbetar, som tidigare nämnts, på ett individcentrerat sätt och antyder att hen lägger upp sin undervisning utifrån de enskilda elevernas behov. Generellt sett arbetar hen inte med helklassgenomgångar eller undervisningsstoff som omfattar hela klasser.

Grammatiskt innehåll behandlas istället om det är elever som önskar det, men allt som oftast kommer grammatiken in rent praktiskt och formativt vid rättning av elevtexter. Det finns således inget konkret grammatikinnehåll, utan undervisningen utgår från enskilda elevers individuella behov. Informanten resonerar så här om sitt undervisningsupplägg i förhållande till sitt handlingsutrymme:

I klassrumssituationen, tillsammans med eleverna, så tar jag väl egentligen aldrig upp grammatik (...). Om det inte är någon eller några som vill. Jag har ju undervisat i grammatik flera gånger, men då har det varit för några stycken elever som har velat ha

det för de har vetat att de skulle fortsätta åt det hållet. (...) jag vill kunna utgå ifrån de elever jag träffar, istället för att utgå ifrån ett material som jag har (Lärare 1).

I motsats till Lärare 1, så ger Lärare 2 uttryck för en uttalad grammatikundervisning. Lärare 2 ser, som tidigare nämnts, grammatik som en obestridd del av svenskundervisningen. Informanten anser att de formuleringar som skrivs fram i det centrala innehållet inte tycks bjuda in till några oklarheter. Lärare 2 ger istället uttryck för en klar ståndpunkt, att grammatik ska ingå i undervisningen och beskriver att hen har frångått en traditionell grammatikundervisning till förmån för en mer integrerad undervisningsform. Lärare 2 har även tagit fasta på den pedagogiska teoretikern, Lev Vygotskijs teori om det sociokulturella perspektivet på lärande, där informanten har implementerat samtalsformen som metod i undervisningen. Intentionen med samtalet som medel är att frångå den traditionella katederundervisningen. Lärare 2 ger uttryck för att hen associerar grammatik med att språket ska nyttjas ur ett metaperspektiv, där eleven ska få verktyg att för att tala ett ämnesspråk. Strandberg (2023, s.106) påvisar i sin avhandling att gruppdiskussioner är gynnsamma för elevers metalingvistiska förmåga. Hon menar att, det sociokulturella perspektivet kan nyttjas i en gruppkontext, i syfte att uppnå en slags synergieffekt. Elever med olika förkunskaper kan då dra nytta av varandra. I samverkan kan även en ökad självmedvetenhet nås hos eleverna, i betraktandet av sig själva som språkvarelser. Strandberg (2023) påtalar: “Mot bakgrund av att grammatikundervisningen har präglats av individuella övningar betonas även betydelsen av sociokulturella interaktioner” (s.12). I citatet nedan, från Lärare 2, ser vi hur hen beskriver att hen gått från en mer traditionell till en mer sociokulturellt präglad grammatikundervisning.

(...) jag har ju jobbat med grammatiken väldigt isolerat... det har varit ett moment och så har man haft ett prov på det och så har man gått vidare och så har man inte berört det mer. Det senaste har handlat om att jag vill integrera grammatiken mer i skrivundervisningen, för att på så vis få eleverna mer engagerade och motiverade, men även låta grammatiken ingå som samtalsform i klassrummet (...) (Lärare 2).

Mot bakgrund av att Lärare 2 formar en undervisning med den yttre styrningen som navigatör, förankrar hen även undervisningen i enlighet med Strandbergs (2023) forskningsstudie om kontextuell grammatikundervisning. Grammatiken behandlas därmed utifrån ett funktionalitetsperspektivnformanten resonerar enligt följande:

(....) O att undervisningen inte blir så teoretisk som tidigare, utan mer praktisk och funktionell. Så det jag har velat göra nu är att gå ifrån det här isolerade och jobba mer kontextuellt... som ju ligger i tiden, och som ju senare läroplaner nu då, den som kommer 2025... det är tydligare uppstyrt hur man bör jobba med grammatiken (...) man rekommenderar att man ska arbeta mer funktionellt (Lärare 2).

Lärare 1 ger förvisso inte uttryck för en organiserad grammatikundervisning, men utifrån vår tolkning bedriver informanten likväl indirekt en integrerad grammatikundervisning.

Informantens undervisning tycks bedrivas utifrån en målsättning om att eleven, i en integrerad undervisningsform, ska förbättra sitt skrivande. Lärare 1:s upplevelser av sitt handlingsutrymme avspeglas enligt följande:

Jag jobbar liksom med grammatik som språkriktighet inom kommunikation, att målet är att kunna skriva texter som faktiskt kommunicerar det man vill säga, och som folk kan läsa (...) (Lärare 1).

Liksom Lärare 2, så undervisar Lärare 3 i grammatik utifrån styrdokumentens riktlinjer. Till skillnad från Lärare 1, men i enlighet med Lärare 2, så är Lärare 3 mer mån om att följa skrivelserna i Lgy11. Grammatikundervisningen kommer in i årskurs två, eftersom det är där grammatiken explicit nämns. Lärare 3 poängterar dock att grammatikundervisningen ser lite olika ut från år till år, enligt nedanstående utsaga:

Ja... alltså ren grammatikundervisning brukar jag ha mer i Svenska 2, sen jobbar jag kanske inte på samma sätt varje år. Det ser lite olika ut. Vissa gånger jobbar jag mer traditionellt med prov o sådär, men ibland har jag mer att man går in på specifika delar (Lärare 3).

Lärare 3 uttrycker, i enlighet med Lärare 2, att det som skrivs fram i det centrala innehållet i Svenska 2 inte föranleder några betänkligheter huruvida grammatik ska behandlas som undervisningsmoment eller inte. Lärare 3 följer således den styrning som hen anser relevant i förhållande till styrdokumentet, med värderingen att grammatik ska ingå i Svenska 2, då termen *grammatik* även uttrycks explicit i Lgy11 och uttrycker följaktligen:

Ja, i svenska 2...Och att det är där man känner att man har tid att styra det själv. För att i de andra kurserna så är det mer...framförallt svenska 3 när man ska hinna med alla de här vetenskapliga texterna och de ska hinna öva på det ett par – tre gånger innan nationella. Mer fokus på annat (...) (Lärare 3).

Lärare 4 betraktar den frihet, som ryms inom handlingsutrymmets sfär, som fördelaktigt. Informanten anser inte att det hade gagnat hen med en mer konkret framskrivning i Lgy11, avseende vilket innehåll som ska ingå i undervisningen och, eller hur, stoffet ska tillämpas. Lärare 4 formulerar sin uppfattning så här:

Jag tycker det är luddigt nog. Hahaha... så det är till min fördel. Jag hade inte velat att det står nu ska du göra det här i åtta veckor... Jag kan inte jobba så (...). Jag tycker det är bra att kunna tolka lite och göra på sitt sätt men jag tycker det ska stå med för det ändå en viktig del (...) Handlingsutrymmet är väldigt fritt. Jag gillar det (Lärare 4).

Liksom Lärare 1 och 2, så arbetar Lärare 4 med grammatik integrerat i sin undervisning och informanten menar, likt Lärare 1, att hen inte har någon uttalad grammatikundervisning. Lärare 4 betraktar istället grammatik som en process, där hen till skillnad mot Lärare 3, implementerar grammatik mer påtagligt i samtliga tre svenskkurser. Intentionen är att eleverna i årskurs 3 ska ha nått en högre stilnivå på sina texter. Lärare 4 är, i enlighet med Lärare 2 och 3, av åsikten att grammatik har en given plats i undervisningen.

Under rubriken *Tidigare forskning* presenteras det att Strandberg (2023, s.24-25) sätter fingret på att det är en individuell avvägning för varje lärare vilka moment i Lgy11 som kan tolkas som grammatiskt stoff som ska behandlas i undervisningspraktiken. Strandberg (2023) resonerar enligt följande:

I kursen Svenska 3 behandlas inget innehåll som explicit går att anknyta till grammatik. Däremot ska undervisningen i kursen exempelvis behandla det svenska språkets ursprung, historiska utveckling och släktskapsförhållanden samt språkförändring (Skolverket, 2022a), vilket kan inkludera kunskaper om svenska språkets uppbyggnad (...) I vilken grad grammatik utgör en del av detta innehåll, eller ett verktyg i arbetet med innehållet, är sannolikt beroende av den enskilda lärarens kunskaper och val vid design och iscensättning (s.24-25).

Till skillnad mot Lärare 3, så tar Lärare 4 dock mer fasta på andra aspekter än just att *grammatik* uttrycks explicit i Svenska 2. I enlighet med vad som framkommer i Strandbergs forskning ovan, så nyttjar informanten sitt handlingsutrymme till att omvandla moment i kursen för Svenska 3 till grammatiskt stoff, vilket Lärare 4 beskriver enligt nedanstående citat:

(...) i svenska 1 så fokuserar vi kanske lite mer på... vi kollar på grammatiken när vi ändå pratar om språklig variation, språksociologi, slang och så i tvåan med nordiska språk och i trean tittar vi på det i samband med PM, vetenskapligt liksom (...) Alltså om vi bara tittar på ämnets syfte för sig, för alla tre kurser, så står det att man ska ha kunskaper om språkförhållanden i Sverige och övriga Norden och svenska språkets ursprung. Så där bakar vi in ett litet moment (...) då blir det inte att eleverna tänker på det som arbetsområdet grammatik... utan i trean tänker jag nu ska vi förbättra våra texter. Och då kommer det lite mer naturligt in (Lärare 4).

Lärare 4 arbetar sålunda integrerat med grammatik, där skrivandet utgör en central del. Strandberg (2023, s.15) belyser att grammatikundervisningen i förstaspråket har skiftat, från att domineras av ett instrumentellt perspektiv till dagens kommunikativa paradig. Funktionella färdigheter med skrivande i fokus, utifrån ett elevcentrerat perspektiv, viktas således högt i och med det rådande synsättet på grammatikdidaktik.

Utifrån informanternas utsagor kan vi konstatera att de upplevelser av sitt enskilda handlingsutrymme, som avspeglas i respektive informants syn på sin grammatikundervisning, skiljer sig åt beroende på undervisande lärare. Lärare 2 utgår i första hand ifrån läroplanens framskrivningar, medan övriga informanter primärt beaktar faktorer som intressen och elevgrupp. Som nämnts under rubriken *Tidigare forskning* så redovisar Strzelecka & Boström (2014, s.16) i sin enkätstudie att det som listas högst när lärare organiserar sin undervisning är de elever som de möter. Styrdokument och eget intresse för grammatik är sekundärt. Vi kan, av informanternas olika upplevelser av hur de organiserar sin undervisning inom ramen för sitt individuella handlingsutrymme, utläsa att det är primärt Lärare 1, 3 och 4 som går i linje med ifrågavarande studie. Lärare 1 har förvisso ingen uttalad grammatikundervisning, men hen undervisar i grammatik med enskilda elevers önskemål och behov som utgångspunkt. Lärare 2 har, i kontrast till detta, ett mer formellt förhållningssätt till sitt handlingsutrymme inom grammatikundervisningen, och tycks i högre utsträckning utgå från läroplanens formuleringar. Med det sagt, är dock elevernas behov högt prioriterat i den kontextuella, integrerade grammatikundervisning som informanten bedriver. Målet med

undervisningen är att ge eleverna en stimulerande undervisning utifrån ett metaperspektiv, där elevens utveckling och självmedvetenhet står i fokus. Lärare 3 har, likt Lärare 2, en uttalad grammatikundervisning, men hen verkar i första hand utgå från elevgrupp och egen inställning till grammatik. Informanten påtalar att grammatikundervisning inte prioriteras, till förmån för andra områden som mer tillhör hens intressen. Grammatikundervisningen tycks emellertid inte utebli, då vår uppfattning är att lojaliteten gentemot läroplanen väger tyngre än den egna inställningen till just grammatik. Till sist Lärare 4, som i första hand verkar utgå från elevgruppen. Trots att hens intresse för grammatik är "minimalt", implementeras det i alla tre svenskkurser. Lärare 4 är den som mest distinkt påtalar vikten av den frihet som följer med handlingsutrymmet, som en essentiell del av professionen. Informanten nyttjar i sin tur sitt handlingsutrymme för att integrera grammatik i samtliga svenskkurser.

Den forskning som Strandberg (2023, s.14) redogör för tar ett kliv från de undervisningsmetoder som har format den traditionella grammatikundervisningen, för att röra sig mot en mer elevaktiv undervisning, med en intention om att utveckla elevers metaspråkliga kunskaper. I Strzelecka & Boströms (2014, s. 19) forskningsstudie framkommer det tydligt att den traditionella undervisningen fortfarande dominerar i undervisningspraktiken. I studien påvisades det att 54% av lärarna ännu bedriver en traditionell undervisning, medan enbart 11% anlägger ett kontextuellt undervisningskoncept.

Vår konklusion är ändå att majoriteten av informanterna i föreliggande studie arbetar med grammatik integrerat och att den kontextuella grammatikundervisningen ska leda till en progression inom skrivandet och som kommunikationsmedel. Vi upplever dock att Lärare 2 är den som i störst utsträckning, på ett medvetet och organiserat plan, arbetar med grammatiken ur ett funktionalitetsperspektiv.

4.4. Den paradoxala grammatikundervisningen

Läraryrket präglas av ständiga beslutstaganden, där yrkesutövaren förväntas förhålla sig till andra individer i en kombination av yttre styrning. Utifrån studiens teoretiska inramning, där Lipsky menar att närbyråkraten fortlöpande ställs inför dilemman, anser vi det relevant att utröna hur lärarna balanserar mellan frihet och styrning inom ramen för sitt handlingsutrymme i grammatikundervisningen.

Lipsky (2010, s. 221-225) menar att närbyråkratens arbete och yrkesutövning präglas av att finna en balans mellan professionens handlingsutrymme, och att följa och tillgodose olika regler, mål och krav gentemot arbetsorganisationen. Riktlinjerna kan i sin tur vara motsägande, vilket gör professionens arbete komplext. Handlingsutrymmet inom lärarprofessionen ger upphov till ett svårlöst dilemma, där individuella behov hos olika elever ska tillgodoses, samtidigt som närbyråkraten ska leva upp till uppifrån ställda krav.

Parding (2010, s.97) redogör också för balansen mellan frihet och styrning, men inom ramen för lärarprofessionen. Hon menar att handlingsutrymme å ena sidan utgör en essentiell del av yrkesutövningen, och uttrycker att "(...) denna typ av arbete är svårt för att inte säga omöjligt att i detalj styra och övervaka" (s.96). Å andra sidan är läraren ålagd att förhålla sig till regler, mål och krav, vilka i sin tur kan vara motsägande. Hon lyfter även en problematik inom ramen för närbyråkratens handlingsutrymme, där hon påtalar att den enskilde yrkesutövaren organiserar sitt arbete utifrån egna uppsatta mål och menar att farhågan då är att det inte går i linje med arbetsorganisationens mål.

Lärare 2 framhåller vikten av att arbeta i enlighet med styrningens gränser. Informanten anser att de formuleringar som ryms inom Lgy11 inte föranleder några betänkligheter, så som exempelvis i följande formulering i Svenska 2: "Svenska språkets uppbyggnad, dvs. hur ord, fraser och satser är uppbyggda samt hur de samspelar i grammatiken" (Lgy, 2011, s 6). Informanten menar att de lärare som inte följer den linjen navigerar felaktigt i relation till sitt läraruppdrag, i spektrumet mellan frihet och styrning. Lärare 2 tycks således vikta sin undervisning så att styrningen är rådande. I kontrast mot Lärare 2, så väger friheten tyngst i utformandet av en grammatikundervisning för Lärare 1. Om man tänker sig en våg som metafor, där styrning ryms i den ena vågskålen och frihet i den andra, så är det möjligt att tänka sig att de båda informanterna lägger tyngdpunkten i två olika skålar. Nedanstående två citat, från de båda informanterna, illustrerar skillnaden i de båda informanternas sätt att balansera mellan frihet och styrning:

Och då kan man ju fråga den läraren hur man sätter ett betyg, att man får ett betyg att den kan redogöra för... hur ord satser o fraser samspelar i grammatiken. För ska du fylla i de här betygskriterierna på en nivå och du har en hel lucka... där finns det ju inget tolkningsutrymme, det gör det ju inte. Det står ju att man ska jobba med grammatik! Och alla lärare vet vad grammatik är. Och eleverna också. Men annars är

det ju det som är yrkets charm, att man får göra vad man vill. Det är ju ingen som säger åt mig vad jag ska göra. Ibland så är det för mycket tolkningsutrymme och ibland lite mindre men... det står ju att vi ska jobba med grammatik, det är ett centralt innehåll. Det går ju inte att undvika grammatiken (...) (Lärare 2).

Jag har gjort en värdering där jag känner att antingen så kan jag följa de här styrdokumentet slaviskt och inte stå för den undervisningen jag håller, eller så tveakar jag lite så att jag kan stå för den. (...) allt det centrala innehållet ska vara med men det står ingenting om hur mycket. Så om jag känner för att dra igenom grammatiken på fem minuter så okej... då har vi gjort grammatik (...) Jag gör som jag vill... och som jag tycker blir bra för eleverna. Det är nog allra mest i basen på hur jag tänker ... att jag vill kunna stå för min undervisning. Om någon säger vad håller du på med är du inte klok? ...så vill jag kunna säga ja jag vet precis vad jag gör. Och då blir det inget problem för mig (Lärare 1).

I enlighet med Lipskys (2010) teori, så drar vi slutsatsen att våra informanter, i egenskap av närbyråkrater, upplever det som komplext att balansera mellan frihet och styrning. Inom ramen för sina individuella handlingsutrymmen ställs våra informanter ständigt inför didaktiska dilemman av olika slag i sin grammatikundervisning. Lärare 1 uttalar ett motstånd mot styrningen som finns i form av styrdokument och hen ger uttryck för en önskan om att vara helt fri i sin lärarprofession. Lärare 1 anser sig dock funnit en medelväg, där informanten har valt att inte följa styrdokumentet slaviskt, för att hen ska kunna stå för sin undervisning. Informanten menar att det heller inte anges i det centrala innehållet i vilken grad grammatiken ska ingå i undervisningen. Lärare 1 finner således inget dilemma avseende det grammatiska innehåll som ska ingå i undervisningen, utan sätter själv upp ramarna för sin undervisning.

Lärare 1 och 4 uttrycker att de inte har någon uttalad grammatikundervisning, men de mest markanta, gemensamma beröringspunkterna de båda informanterna emellan är att de påtalar vikten av att den frihet som ryms inom deras enskilda handlingsutrymmen. Vår upplevelse är att Lärare 2 och 3 är mer inriktade på den styrning som ryms inom deras individuella handlingsutrymmen. Lgy11 finns där som en ledstjärna i deras respektive grammatikundervisning på ett mer markant plan än hos de övriga två informanterna, vilket ringas in i nedanstående citat av Lärare 3:

Men jag känner att man måste utgå från styrdokumentet, för att säkerställa en likvärdig undervisning. Men när jag var ny så tolkade jag ännu mer fritt. Däremot när Lgy11 kom så blev man ju väldigt tillbaka... återhållsam. Att nu måste jag verkligen utgå från det här... så kände jag. Samma med bedömningar och så att alla blev liksom tuffare. Medans i svenska A och B när jag började undervisa då kändes det ännu mer fritt (Lärare 3).

Till skillnad från Lärare 3, så upplever Lärare 4 inte att Lgy11 motiverar att något konkret och specifikt grammatiskt innehåll ska implementeras i undervisningen och menar istället att:

Jag skulle inte säga att jag har en ren grammatikundervisning men jag bakar ju in det. Det har inte alls haha...påverkat mig att grammatik nu skrivs explicit... Jag gör fortfarande precis så som jag sa (...) Nej jag har tid att leka renodlad grammatikundervisning också om jag skulle vilja det. Så det handlar inte om att jag inte har tid men jag tycker det är roligare så här (Lärare 4).

Sofia Ask (2012, s.58) beskriver det bryderi som grammatikundervisning kan skapa för svensklärare, i och med det dilemma som svensklärare kan uppleva i sin grammatikundervisning. Å ena sidan anses grammatik som ett givet och obestridbart moment i svenskundervisningen, medan det å andra sidan skapar en tvetydighet kring hur och i vilken grad det ska implementeras i undervisningen. Strandberg (2023, s.3) redogör, i sin tur, för att svensklärare är i behov av stöd i utformandet av en integrerad grammatikundervisning, då hon har identifierat att lärare upplever en svårighet att bedriva en adekvat kontextualiserad grammatikundervisning.

Lärare 2 har identifierat, i enlighet med vad Ask (2012) och Strandberg (2023) beskriver, att svensklärarna på den skola där hen är verksam, upplever en villrådighet kopplat till sin grammatikundervisning. Informanten har noterat att svensklärarkollegorna kan ha svårt att navigera mellan frihet och styrning och belyser att det saknas en samstämmighet inom grammatik som undervisningsområde. Lärare 2 uttrycker således nedan att avsaknaden av konsensus svensklärarna emellan gör lärarprofessionens handlingsutrymme paradoxalt och svårnavigerat och beskriver situationen enligt följande:

Ja men när man pratar om det här med grammatik, så är ju alla ”jag vet inte vad jag ska göra, jag gör så lite som möjligt” (...) I skrivningen vet man mer, ja men vi ska skriva

en argumenterande text, men i grammatiken eftersom det är så fritt tolkningsutrymme så kan det bli nästan ingenting eller så lägger man ner jättemycket. Men det blir alltid så kontroversiellt när man pratar om grammatik... (Lärare 2).

Lärare 3 anser, som motvikt till Lärare 2, att det finns en levande dialog som omfattar grammatikdidaktik på den skola där hen arbetar. Även om Lärare 3 ger uttryck för att det finns en konsensus svenskkollegorna emellan, så anser hen ändå att grammatik är det område som det förs minst dialog om. Informanten menar ändå att det stöd som hen finner i sina kollegor ändå är tillfredsställande nog för att på egen hand kunna navigera mellan frihet och styrning i utformandet av en grammatikundervisning och uttrycker följande:

Just här så jobbar vi mycket med det och jag tycker vi har nått rätt långt med det. Att vi har väldigt mycket bra diskussioner kring hur vi lägger upp vår undervisning, men å andra sidan, så får vi också ett utrymme att jobba själva (...) Vi litar på varandra att vi tar upp saker som vi ska ta upp (...) Nu var det några år sedan vi pratade om grammatik just (...) Vi har så att man kan lägga in uppgifter i grammatik så man kan välja ifrån (...) Här är vi överens om vad som är viktigt och vad eleverna behöver ha med sig (Lärare 3).

Lärare 4 hävdar att det finns möjlighet att dryfta och ventilera frågor rörande grammatikdidaktik i de forum där svenskkollegorna på hens skola verkar. Informanten är av åsikten att det är upp till varje enskild lärare att nyttja sitt handlingsutrymme, utifrån synsättet att kollegorna kan användas som en resurs, vilket illustreras i påföljande utsaga från Lärare 4:

Vi har forum där vi träffas och pratar om kurser och aktuella moment, men jag skulle inte säga att vi har samtal där vi bara ägnar tid åt grammatik. Däremot om jag har en fråga gällande grammatik och min undervisning då kan jag lyfta det. Det finns utrymme, och det är upp till oss att använda det eller inte (Lärare 4).

Lärare 1 skiljer sig från övriga informanter i hur hen navigerar mellan frihet och styrning, på så vis att informanten har en undervisningsfilosofi som inte riktigt harmoniserar med andra svensklärare som hen har mött. Lärare 1 menar samtidigt, liksom övriga informanter, att grammatik är ett område som inte berörs i så stor utsträckning svensklärarna emellan och uttalar följande:

Nej det förs ganska lite diskussioner om grammatik... i alla fall har det varit så på den skola där jag har varit senaste åren. Och innan dess har det inte heller kommit fram så mycket, det är rätt mycket så att varje lärare kör sitt... sen får jag ju medge att jag har hållit mig lite åtskild från övriga svensklärare, språklärare. Jag vet att våra åsikter går så skilt isär... (Lärare 1).

Kontentan är att samtliga informanter verkar vara eniga i att det handlingsutrymme som ryms inom ramen för lärarprofessionens grammatikundervisning är essentiellt och oundgängligt, men att det även utgör ett trångmål för lärarna. I enlighet med studiens teoretiska inramning, så omfattas den enskilda lärarens uppdrag, i egenskap av närbyråkrat, av en fortlöpande avvägning mellan hur denne, i närkontakt med elever, ska bringa jämvikt mellan uppifrån ställda krav och riktlinjer, elevers behov och sina egna värderingar.

Informanterna skiljer sig åt i hur de navigerar mellan frihet och styrning. Vågskålen väger tyngre inom styrningens sfär för Lärare 2 och 3, medan frihet är mer rådande inom undervisningen för Lärare 1 och 4. Morawskis (2010, s.80) didaktiska triangel, som nämndes i avsnittet om *tidigare forskning*, går i linje med utfallet av vår studie. Triangeln (se nedan) utgörs av *innehåll - lärare - elev*, där innehåll, i vårt fall, betecknar läroplanens innehållsliga anvisningar. Poängen är att "(...) undervisning kan gestaltas olika beroende på hur läraren väljer att förhålla sig till innehåll respektive elev (Morawski, 2010, s.80). Det kan, här, uppstå dilemman, som tvingar läraren att navigera mellan vad läroplanen anser vara gynnsamt grammatiskt stoff, och vad eleverna uttrycker för önskemål och behov. Lärare 1 tycks konstruera sitt innehåll i samspel med eleverna, vilket mynnar ut i en mer elevcentrerad undervisning. Den fria hållning, som Lärare 1 själv anser sig ha, har dock alltså fäste i det centrala innehållet. Lärare 2 har, däremot, ett något mer formellt och bokstavstroget förhållningssätt till styrdokumentens anvisningar, där innehållet som skrivs fram tycks omfatta alla elever. Undervisningen präglas starkt av beprövade undervisningsstrategier som tycks gynna elevers grammatiska inläring. Lärare 3 och 4 intar istället, som vi uppfattar det, en mellanposition, där egna ståndpunkter och värderingar blandas med anvisningar från det centrala innehållet. Gemensamt för de båda informanterna är att de anger ett lägre eget intresse för grammatik, men innehållet de uppger sig ha signalerar en lojalitet gentemot läroplanen.

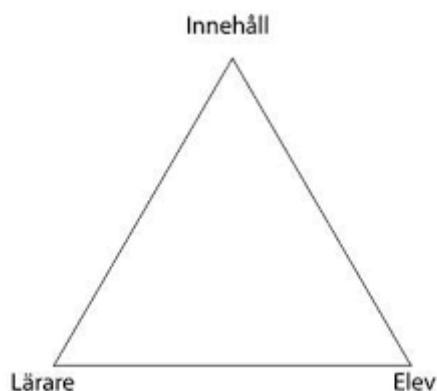

Illustration: (Rima Ekk, 2019).

Utfallet av intervjuresultatet är tämligen heterogent, där en distinktion går att urskilja mellan hur de olika informanterna brukar sitt enskilda handlingsutrymme i relation till grammatikundervisning. De olika lärarnas inställningar till hur de ska förhålla sig till styrdokumentet, och i vilken grad grammatik ska implementeras, genomsyrar hur de olika lärarna beskriver sin undervisning.

5. Slutord

Syftet med den här studien är att få en djupare inblick i gymnasielärares perspektiv på sin grammatikundervisning, i relation till sitt enskilda handlingsutrymme inom svenskämnet. För att möta studiens syfte har vi försökt ge svar på hur olika gymnasielärares inställningar till grammatik avspeglas i undervisningspraktiken, samt hur de nyttjar, och upplever, sitt handlingsutrymme i relation till sin grammatikundervisning.

Vi urskiljer en åtskillnad mellan de olika lärarnas inställningar till grammatik och att det i sin tur indirekt inverkar på undervisningspraktiken. Informanternas utsagor följer i stort Lipskys teori, som menar att personliga värderingar reflekteras i yrkesutövningen (Lipsky 2010, s. 58-59). Vi kan, å andra sidan, se att det bland informanterna finns ett starkt fokus på elevernas behov, vilket sannolikt kan påverka den enskilda lärarens inställning till grammatik. Det är, trots allt, i mötet mellan elever och lärare som en stor del av kunskapsutbytet sker. Som tidigare konstaterats, åsidosätts allt som oftast den enskilda lärarens intresse för grammatik, vilket kan betyda att en del av attityderna till grammatik skapas gemensamt i klassrummet, utefter de normer, värderingar och intressen som finns rådande just där. Med det sagt, har vi fått ut en relativt heterogen bild av svenskämnets grammatikundervisning, filtrerat genom de intervjuade lärarnas ögon. Somliga anser grammatikundervisning som en obestridd del av

svenskämnet, medan andra inte uttalat arbetar med grammatik. Vidare går det att, i linje med tidigare forskning, utläsa en variation av utgångslägen vad det gäller grammatikundervisning. Vi ser en bred bild av handlingsutrymmet, där somliga lärares utgångspunkter är styrdokument, medan andra primärt har enskilda elever och elevgrupper i fokus. Det är, enligt oss, egentligen ingen motsättning, men blir i hög grad talande för hur grammatikundervisningen kan te sig i klassrummet. Ett mer rigoröst förhållningssätt till styrningen (läroplan) tenderar, som intervju svaren visar, leda till en mer explicit form av grammatik. De lärare som, å andra sidan, förhåller sig mer fritt till sitt handlingsutrymme, har allt som oftast ingen entydig bild av sin grammatikundervisning. Den "blir som den blir", och beror i mångt om mycket på andra styrande faktorer, som tid, elevgrupper etc. En gemensam beröringspunkt för samtliga informanter är ändå att handlingsutrymmet uppfattas som väsentligt, och att det skapar rum för enskilda lärare att forma undervisningen utifrån intressen, preferenser och behov etc. Lärares handlingsutrymme bör dock generellt sett förstås som en dynamisk företeelse, och med fyra informanter kan vi som mest utläsa tendenser. Hur som helst, kan vi konstatera att handlingsutrymmet inom grammatikundervisningen inte enbart uppfattas essentiellt, utan *är* essentiellt, för att lärare fortsatt ska kunna bedriva en grammatikundervisning, lämplig för de elever som omfattas av den.

5.1 Vidare forskning

Vi anser att studien med fördel hade kunnat breddas till att undersöka lärares tolkningar av styrdokument parallellt med handlingsutrymme. De två aspekterna hör delvis ihop, eftersom handlingsutrymme i någon mån baseras på hur den enskilda läraren tolkar styrdokumentet, som i sin tur utgör styrningsmomentet i handlingsutrymmet. Det hade därmed kunnat klargöras om lärare tolkar vilket grammatiskt stoff som ska, respektive inte ska, ingå, eller om den enskilda läraren rent av nyttjar sitt handlingsutrymme till att arbeta så som den önskar. Det är en nämnvärd aspekt med vår studie, där vi inte kan fastställa om lärares tolkningar av styrdokumentet skiljs åt, eller om de nyttjar sitt individuella handlingsutrymme på olika sätt. Vi ser också att studien med fördel hade kunnat vidgats till att omfatta klassrumsobservationer eller ett elevperspektiv. Strzelecka & Boström (2014, s.9) lyfter till exempel att studier om vad som händer i klassrummet när lärare undervisar i grammatik är lätträknade, för att inte säga otillräckliga.

6. Referenser

Andrews, R., Torgerson, C., Beverton, S., Locke, T., Low, G., Robinson, A., & Zhu, D. (2004). The effect of grammar teaching (syntax) in English on 5 to 16 year olds' accuracy and quality in written composition. University of London, Institute of Education, EPPICentre, Social Science Research Unit.

Ask, S. (2012). *Språkämnet svenska: ämnesdidaktik för svensklärare*. Studentlitteratur.

Bryman, A. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Liber.

Ekk, R. (2019). *Vilken uppfattning har tekniklärarna av att ersätta eller komplettera läroböcker med digitala läromedel*. Kandidatuppsats, Högskolan Dalarna.
<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1412405/FULLTEXT01.pdf>

Elley, W. B., Barham, I. H., Lamb, H., & Wyllie, M. (1979). The role of grammar in a secondary school English curriculum. *Research in the Teaching of English*, 10(1), 5–21.

Hellspong, L. (2001). *Metoder för brukstextanalys*. Studentlitteratur.

Hysing, E., & Olsson, J. (2012). *Tjänstemän i politiken*. Studentlitteratur.

Lundin, K. (2014). *Tala om språk: Grammatik för lärarstudier*. Studentlitteratur.

Lipsky, M. (2010). *Street-level bureaucracy : dilemmas of the individual in public services* (30th Anniversary Expanded Edition). New York: Russell Sage Foundation.

Läroplan för gymnasieskolan. (2011). Skolverket.
<https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/gymnasieprogrammen/amne?url=-996270488%2Fsyllabuscw%2Fjsp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DSVE%26version%3D8%26tos%3Dgy&sv.url=12.5dfce44715d35a5cdfa92a3>

Morawski, J. (2010). *Mellan Frihet och kontroll: om läroplanskonstruktioner i svensk skola*. (Örebro Studies in Education, 28) [Doktorsavhandling, Örebro universitet]. DiVA portal.

Parding, K. (2010) Lärares arbetsvillkor: handlingsutrymme i tider av förändrad styrning. *Didaktisk Tidskrift*, 19(2), 95-111. <https://www.divaportal.org/smash/get/diva2:983214/FULLTEXT01.pdf>

Skolverket. (2008). *Att lyfta den pedagogiska praktiken* (stödmaterial).
<https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65c102/1553966742634/pdf2026.pdf>

Strandberg, A. (2023). *En del i helheten: En studie av kontextualiserad grammatikundervisning i gymnasieskolan*. [Doktorsavhandling, Luleå tekniska universitet]. DiVA portal.
<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1767807/FULLTEXT01.pdf>

Strzelecka, E., & Boström, L. (2014). *Lärares strategier i grammatikundervisning i svenska*. (Utbildningsvetenskapliga studier 2014:2) [Doktorsavhandling, Mittuniversitetet]. DiVA portal.

<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:790558/FULLTEXT01.pdf>

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk - samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet. Elanders Gotab.

https://www.vr.se/download/18.68c009f71769c7698a41df/1610103120390/Forskningsetiska_principer_VR_2002.pdf

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Vetenskapsrådet.

https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d25b05/1555332112063/God-forskningssed_VR_2017.pdf

Wyse, D. (2001). Grammar for writing? A critical review of empirical evidence. *British Journal of Educational Studies*, 49(4), 411–427. <https://doi.org/10.1111/1467-8527.t01-1-00185>

7. Bilagor

Bilaga 1, Informationsbrev till informanter

Hej xxx!

Vi heter Maria och Amina och läser fjärde året på ämneslärarutbildningen på Högskolan Väst. Vi har precis påbörjat en kurs i examensarbete 1. Vi har tänkt genomföra en kvalitativ intervjustudie, där vi undersöker grammatikens roll i svenskundervisningen, samt hur den är kopplad till olika lärares handlingsutrymmen och förhållningssätt till just grammatik. Vi är just nu bara i uppstartfasen av arbetet, men vi tänkte ändå i ett tidigt skede stämna av om det skulle finnas möjlighet för oss att genomföra en intervju med dig kring det här ämnet? I så fall kommer vi att på förhand maila några övergripande frågeställningar, som du kan få ta del av inför mötet. All medverkan är givetvis frivillig och du kan närsomhelst avbryta din medverkan.

Vi tänker att mötet ska äga rum lite längre fram, förslagsvis runt vecka 38-39, beroende på vad som fungerar för dig?

Med vänlig hälsning Maria Håkansson och Amina Dzafic

Bilaga 2, Uppföljningsbrev till informanter

Hej xxx!

Tack för din medverkan i vårt examensarbete! Här kommer lite kort om vår idé:

Tanken med uppsatsen är att få en djupare inblick i olika lärares förhållningssätt och upplevelser av sitt handlingsutrymme i svenskämnets grammatikavsnitt på gymnasieskolan.

Nu är vi intresserade av att ta del av dina tankar och erfarenheter, som verksam lärare ute på fältet. Här är några frågor som ligger till grund för vår intervju:

Bakgrund

-Hur många år har du arbetat som lärare?

-Vad har du för utbildningsbakgrund (ämneskombination, antal år på universitet)?

-Hur länge har du varit verksam som svensklärare?

-Har du arbetat på både yrkesförberedande och studieförberedande program som svensklärare?

-Vart är du verksam nu?

Grundläggande frågeställningar

1, Hur är ditt egenintresse för grammatik?

2, Hur upplever du innehållet i Svenska 1, 2 och 3 i Lgy11 i relation till grammatiskt undervisningsinnehåll?

3, Hur anser du att styrdokumentens framskrivningar inverkar på ditt frirum som lärare och hur balanserar du mellan frihet och styrning i grammatikundervisningen?

Bilaga 3, Intervjuguide

Bakgrund

- Hur många år har du arbetat som lärare?
- Vad har du för utbildningsbakgrund (ämneskombination, antal år på universitet)?
- Hur länge har du varit verksam som svensklärare?
- Har du arbetat på både yrkesförberedande och studieförberedande program som svensklärare?
- Vart är du verksam nu?

Frågeställningar

- 1, Vad är grammatik för dig?
- 2, Hur motiverar du din grammatikundervisning/hur motiverar du att inte arbeta med grammatik?
- 3, Om du arbetar med grammatik, i vilken/vilka årskurser?
- 4, Hur arbetar du med grammatik i relation till styrdokumentet?
- 5, Vad explicit i styrdokumentet tolkar du som moment som ska omvandlas till grammatiskt innehåll i undervisningspraktiken och vad konkret i det centrala innehållet tolkar du som grammatiska moment som ska behandlas?
- 6, Hur anser du att styrdokumentets framskrivningar inverkar på ditt frirum som lärare?
- 7, Hur balanserar du mellan frihet och styrning i grammatikundervisningen?
- 8, Finner du en poäng i det tolkningsutrymme som styrdokumentet bjuder in till?
- 9, Upplever du att det finns ett dilemma mellan vad vill utföra och lägga upp din undervisning och med vad du faktiskt i praktiken kan göra och i så fall hur?
- 10, Hur anser du att din undervisning påverkas av de ekonomiska och tidsmässiga resurser som finns? Upplever du att det finns ett dilemma mellan vad vill utföra och lägga upp din undervisning och med vad du faktiskt i praktiken kan göra och i så fall hur?
- 11, Pratas det på skolan, vid lärarlagsmöten och liknande, om hur grammatikundervisningen skulle kunna revideras, samt arbetas med utifrån styrdokumentets riktlinjer och i så fall hur?

Bilaga 4, Samtyckesblankett

Hej!

Vi heter Amina och Maria och läser fjärde året på ämneslärarprogrammet på Högskolan Väst, med inriktning svenska. Vi skriver just nu ett examensarbete, där vi undersöker olika gymnasielärares syn på sitt individuella handlingsutrymme inom grammatikundervisningen i svenska. Vi har valt att inrikta arbetet till lärares handlingsutrymme, eftersom vi är intresserade av balansen mellan frihet och styrning.

För att genomföra och nå syftet med vår undersökning ber vi dig om medgivande till att bli intervjuad av oss. Vid intervjun kommer vi att använda oss av ljudupptagning och minnesanteckningar. Ljudinspelning och minnesanteckningar behövs för att kunna göra en noggrann transkribering och för att öka studiens validitet.

Vid all rapportering av undersökningens resultat kommer vi att ersätta namn på deltagande lärare med kodnamn, så att deltagarnas identitet inte framgår. All inspelning kommer att ske öppet och i samförstånd med respektive lärare. Materialet kommer endast att användas för forskningsändamål.

Det är helt frivilligt att delta i undersökningen. Om du av någon anledning vill avbryta din medverkan meddelar du oss, och du behöver inte uppge något skäl. Om du har några frågor, synpunkter eller tankar, kontakta oss gärna på [mail:amdz0001@student.hv.se](mailto:amdz0001@student.hv.se) eller mobil : 0700144756/0734427577.

Tack för visat intresse!

Ja, jag samtycker till att delta. Jag har fått information om studiens ämne och syfte samt hur undersökningen kommer att gå till.

Nej, jag vill inte delta

Namn: _____

Högskolan Väst
Institutionen för individ och samhälle
461 86 Trollhättan
www.hv.se